

Присъединяването на България към Тристранния пакт¹

Александър Миланов

Първото разрешаване по мирен път на част от българските териториални ревандации става силен повод за отдавана забравено народно въодушевление. Но за управляващите кръгове в София времето за възторзи и празненства се оказва прекалено кратко. Предстоящото развитие на военния конфликт в Европа започва да довява все по – тъмни облаци на нови грижи и опасности пред хоризонтите на българската външна политика и нейната основна цел – военен неутралитет.

Само шест дни след възторженото посрещане на българската армия в Южна Добруджа в Берлин става факт подписването на Тристранния пакт между Германия, Италия и Япония. Крайната цел, която неговите създатели прокламират е: *“... за установяването на един дълготраен мир всяка държава да получи в света пространството, което ѝ се пада ... да създадат и да запазят един нов ред на нещата, който да е в състояние да помага за добруването и благоденствието на народите ...”*² Една доста характерна политическа прокламация, криеща зад прекрасните си думи, войнолюбивите мечти за господство над света, която е отчасти замаскирана с призива, че всяка желаеща страна, която симпатизира на тази идея, от която ѝ да е част на земното кълбо, може да стане неин член.

В описваните шест члена на пакта, освен взаимните обещания, които трите страни си дават за сътрудничество във всички сфери, чрез което да се постигне крайната цел, впечатление прави чл. 5, според който: *“... тия разпоредби в никакъв случай не засягат политическото положение, което понастоящем съществува между всяка една от трите договарящи се страни и СССР”*. Освен като заложена точка в договора, в изказванията на

¹ Настоящата публикация е глава от бакалавърската теза на Александър Миланов, студент в програма “История”, НБУ, на тема “Българо-германски дипломатически отношения: 1939-1941 г.”

² Дипломатически документи по участието на България във Втората световна война. Дневници на Министерството на външните работи на Георги Кьосеиванов, проф. Богдан Филов, Иван Багрянов, Константин Муравиев (1939-1944 г.). С., 2006, 532.

тримата държавници, слагащи подписите върху него, а именно Рибентрон, граф Чано и японския посланик в германската столица Курусу, проличава стремежа за успокояването на Москва. И тримата нееднократно заявяват, че тяхната сплотеност е насочена към *“... европейските – капиталистически демокрации войнолюбци ... тикнали Европа в една нова война ...”*.³

Тук е момента да обърнем малко повече внимание на плановете на Хитлер. След като завоева Франция той се опитва да склочи компромисен мир с Великобритания искайки нейната капитулация, както и обещанието на Лондон, че няма да се намесва в континенталните събития. За стимул служи операция “Морски лъв” – масирано военновъздушно нападение. Причината за тези действия на Фюрера са, че той гори от нетърпение да приключи с главната си цел – покоряването на СССР. Но във Форин Офис си дават ясна сметка, че рано или късно Германия ще се обърне военно срещу тях. Предложението се отхвърля с надеждата, че САЩ няма да позволи разгрома им. Въпреки получения отказ Хитлер не предприема действия срещу острова, отлагайки на 17 септември инвазията за неопределено време. Причината за това е доминото, което той нарежда в главата си: светкавично победоносно нападение над Съветския съюз, което ще позволи на Япония да се насочи спокойно към САЩ, а по този начин Англия ще остане изолирана и в крайна сметка ще се принуди да се предаде. Но преди да тръгне срещу главния си враг, Хитлер решава да се опита да подмами Сталин за съвместна дейност срещу Лондон. Именно поради това в Тристранния пак има чл. 5 и се дават всякакви успокоителни изявления към Кремъл. Все пак усилената подготовка за цел № 1 не спира да се води. Освен военната част, Берлин трябва да си осигури и Балканите, чрез които да затегля обръча си около СССР.⁴

Така тази част от Стария континент става арена на дипломатическия и военен натиск на Германия и Италия, СССР и Великобритания. Нужни на Хитлер, обещавани на Мусолини, исторически амбиции, осигуряващи основна буферна зона, но и съвсем нов статут на Сталин, а за Чърчил нужното поемане на въздух, с което да съумее да въвлече във войната единственият възможен свой спасител – САЩ.

³Пак там –534 – 536.

⁴Кисинджър, Хенри. Дипломатията. С., 1997. 308 – 322.

Само ден след подписването на Тристранния пакт, от Будапеща заявяват официалното си намерение да станат първата страна присъединяваща се допълнително към него. С цел доказване на пълната си прогерманска политика, унгарското правителство дава разрешение за преминаването на германски войски през страната, които след предоставянето на едностранни гаранции на Румъния, се поискват от правителството на ген. Антонеску. Докато Чаки чака отговор от Рибентроп, на 3 октомври Букурещ прекратява всичките си договорни отношения с Балканския пакт, а само пет дни по – късно радостно приветства сухопътните и военновъздушни войски на Третия райх.⁵ Това събитие дава повод за засилване на тиражираните слухове във Великобритания, че след подписването на крайовската спогодба, българските държавници са сключили споразумение с Берлин, според което гарантират участието на страната в предвидена германска инвазия в края на октомври в Турция. Лично Рендел не вярва на автентичността на тази информация, но тя му дава повод да засилва дипломатическия натиск върху София, с една единствена цел – да осуети или поне да отложи евентуалното превръщане на България в съюзник на Третия райх. Използвайки старите си и единствени методи, с които разполага, че Англия е силна и ще спечели в крайна сметка войната. Естествено като допълнение винаги се напомня печалната история от предходната война. На всички тези аспирации, както и на споменатия слух, Филов и Попов винаги отвръщат с уверение, че те ще запазят неутралитет и няма да нападат никого. Подобни убеждения се налага да прави доста често и Момчилов в Лондон. На 15 октомври на цар Борис се връчва и лично послание от Джордж VI, в което българският монарх се призовава към мирно разрешаване на останалите териториални въпроси, като паралелно с това се предупреждава за съдбата, която ще сполети България ако се откаже от неутралитета си.⁶

В същото време в Рим се готвят усилено за нападение над Гърция, като естествено в плановете им се залага голяма надежда за евентуална подкрепа от страна на София. За целта още от края на септември върху българските пълномощни министри в Берлин и Рим започват да се правят всячески

⁵Гърдев, Костадин. България и Унгария 1923 – 1941. С., 1988. 140 – 141.

⁶Димитров, Илчо. Англия и България 1938 – 1941. С., 1996. 149 – 158.

внушения от страна на италианските им колеги, че в скоро време най – вероятно двете страни ще се радват на една обща граница.⁷ По време на посещението през средата на октомври на българския министър на земеделието Ив. Багрянов в столиците на Оста и най – вече в Рим, намеците се превръщат в преки внушения за участие в планирана агресия срещу Атина.⁸ Успоредно с тази информация, в София пристигат известия от пълномощния министър в гръцката столица С. Киров, в които се заявява, че Лондон е получил уверението на Анкара, че тя ще се противопостави военно на България ако последната се намеси в евентуален италиано-гръцки конфликт.⁹ И явно, че в Турция вече се вземат и превантивни мерки. На 15 октомври българският военен аташе в турската столица специално се завръща в София, за да докладва, че по южната българска граница в бойна готовност са приведени 24 турски и 7 гръцки дивизии.¹⁰

Що се касае до Москва, то тя оправдава очакванията на Англия, че няма да се намесва военно на Балканите. Повод за това става изявлението от 2 октомври на съветския представител в Лондон Ив. Майски пред неговият турски колега Р. Арас, в което се заявява, че СССР няма да оказва помощ на Италия срещу Гърция. Нещо повече, ден след искането на румънските управляващи за разполагане на германски войски на нейна територия, Кремъл изпраща откритото си несъгласие към тази мярка. Поведението на Хитлер застрашава с пълен провал новия план на Сталин, според който едва след превземането на Великобритания неговият враг ще се обърне срещу СССР, опитвайки се да осъществи основните си идеи от “Моята борба“. Обезпокоени от действията на Берлин, съветските държавници започват да търсят всевъзможни поводи за намаляване на доставките към Германия, като паралелно с това засилват темпа на подготовката на собствената си армия.

⁷Спасов, Людмил. Българо – съветски дипломатически отношения 1934 – 1944. С., 1987, 114 – 115.

⁸Димитров, Илчо. Англия и България 1938 – 1941. С., 1996. 159 – 160.

⁹Спасов, Людмил. Българо – съветски дипломатически отношения 1934 – 1944. С., 1987, 115.

¹⁰Петров, Людмил. България и Турция 1940-1941г.: Конфронтация или добросъседство в сянката на световния конфликт. - Историкът гражданин и учен. Сборник в чест на академик Илчо Димитров. С., 2001. 354.

Пред Стаменов дори се прави намек, че Съветския съюз няма да допусне настаняване на въоръжени сили на Оста в района на Черно море.¹¹

При тези обстоятелства на 16 и 17 октомври в София пристигат две предложения. Първото е написано от Рибентроп и се предава от Рихтхофен на Попов, като с него се отправя покана до България да се присъедини към новия пакт. При връчването на писмото германският пълномощен министър устно добавя, че Унгария и Румъния сами пожелават да се присъединят, като тяхното членство най – вероятно ще стане факт още на следващия ден. Що се касае до самия текст на телеграмата, то той завършва с пасажа, че от становището, което София ще вземе, силите на Оста ще видят критерий за нейното отношение към тях. Те се надяват да получат положителен отговор и дори намекват, че присъединяването може да стане факт в близките дни.¹² Втората телеграма, написана от Мусолини се адресира директно към цар Борис и се предава от личния пратеник на Дуче - Анфузо. В нея се прави предложение за съучастие в предстоящата агресия срещу Гърция.¹³

На 18 с.м. Рихтхофен посещава отново Попов, заявявайки му, че България има десет дни да представи своя отговор. На следващия ден външният министър се навещава и от граф Маджистрати, който наред с повторното изразяване на предложението на Дуче, отправя и от името на Италия покана за членство в Тристранния пакт.¹⁴ Попов веднага изпраща запитване до Драганов, заявявайки му: *“Не смятате ли, че едно наше присъединяване към въпросния Пакт ще предизвика англо – турска опасност ... и особено руска.”* Отговорът на пълномощния министър е, че ако Германия наистина иска мир на Балканите, то неутралитета на София ще е от най-голяма полза за нея.¹⁵

Освен с отказа на италианското предложение, цар Борис се ангажира лично и с отклоняването на германското. В написано от него писмо до

¹¹Спасов, Людмил. Българо – съветски дипломатически отношения 1934 – 1944. С., 1987. 115–116.

¹²Дипломатически документи по участието на България във Втората световна война. Дневници на Министерството на външните работи на Георги Кьосеиванов, проф. Богдан Филов, Иван Багрянов, Константин Муравиев (1939-1944 г.).С., 2006. 118.

¹³Димитров, Илчо. Англия и България 1938 – 1941. С., 1996. 160.

¹⁴Дипломатически документи по участието на България във Втората световна война. Дневници на Министерството на външните работи на Георги Кьосеиванов, проф. Богдан Филов, Иван Багрянов, Константин Муравиев (1939-1944 г.).С., 2006. 118.

¹⁵Спасов, Людмил. Българо – съветски дипломатически отношения 1934 – 1944. С., 1987. 116.

Хитлер, той обяснява причините поради, които неговата страна отказва да се причисли към Тристранния пакт. Изтъкнати са сведенията получени преди няколко дни от българското военно аташе в Анкара и факта, че макар България да разполага с наистина храбра армия, тя е непосилна, поради недостатъчното си въоръжение, да се справи със заплахата. Българският монарх изтъква и опасението си, че при евентуално присъединяване: *“Дори да предположим, че опасността от нападение от страна на нашите съседи би могла да бъде избегната, то тук край Черно море и в района на Проливите би могло да възникне зловеща за нас обстановка вследствие на ново сближаване между Турция и Съветския съюз.”* В заключение цар Борис моли Фюрера: *“... ако бихте благоговели да обсъдите още веднъж въпроса, дали е безусловно необходимо да се промени досегашната недвусмислена и хладнокръвна политика на България, която досега държи в шах нашите и Вашите врагове”*.¹⁶

Безспорно посочените аргументи се поставят отлично от българската дипломация. Нещо повече, българската теза се застъпва в Берлин и от изпратен доклад на германския посланик в Анкара фон Папен, в който се описва заплашителното и враждебно отношение на Турция към България.¹⁷ В доклад на Анфузо също се заявява за цар Борис : *“Най – много от всичко той се бои от турците”*.¹⁸

Но в София си дават сметка, че само писмото до Хитлер не е достатъчно. Поради този факт, Попов нарежда на Драганов да използва целия арсенал от дипломатически умения и средства, с които разполага, за да убеди всички на Вилхемщрасе, че избягвайки фаталните последствия от едно присъединяване, България всъщност прави и огромна услуга на Оста, едновременно съхранявайки мира и задържайки голяма част от турската и гръцка армии.¹⁹ От друга страна пълномощният министър в Берлин трябва да разбере дали съдържанието на Тристранния пакт е същото, публикувано в

¹⁶България – своенравният съюзник на Третия райх. Сборник документи. С., 1992. 11 – 12.

¹⁷Петров, Людмил. България и Турция 1940-1941г.: Конфронтация или добросъседство в сянката на световния конфликт. - Историкът гражданин и учен. Сборник в чест на академик Илчо Димитров. С., 2001. 354-355.

¹⁸Чано, Галеацо. Дневник. С., 1992. 264.

¹⁹Петров, Людмил. България и Турция 1940-1941г.: Конфронтация или добросъседство в сянката на световния конфликт. - Историкът гражданин и учен. Сборник в чест на академик Илчо Димитров. С., 2001, 355.

печата или има и допълнителни тайни клаузи. Но специално към тази втора част от указанията, българския външен министър настоява сондажа да се прави изключително внимателно, така че в германската столица да не остават с убеждението, че България всъщност води преговори за присъединяване към пакта.²⁰

На 28 октомври Италия обявява война на Гърция - войната вече е на Балканите. Още от първите часове на конфликта изглежда, че английските гаранции за пореден път ще се окажат само едно добро пожелание. Естествено, Лондон заобикаля тежкото си положение, заявявайки пред Атина, че най – добрата помощ са указваните удари по общия противник на западния фронт. Що се касае до членките на Балканския пакт, то Белград и Анкара се позовават на клаузата, според която пакта не ги обвързва с военна намеса, когато става дума за небалканска страна. Все пак турските държавници трябва да се съобразяват и с един допълнителен договор подписан с гръцките им колеги. Но и тук първите използват заобиколни похвати, позовавайки се на военната си неподготвеност. Що се отнася до България, то събитието съвпада с откриването на есенната сесия на Народното събрание. В тронното си слово цар Борис споменава за добре водената българска външна политика, довеждаща до мирно възвръщане на Южна Добруджа и говори по отделно за отношенията на страната с всички нейни съседи, пропускайки обаче Гърция, а и обичайното споменаване на политиката на неутралитет. Според доклад на Рендел изпратен до Форин Офис тези пропуски са възможно най – правилния политически ход в създадената ситуация. Споменаването на Атина ще изисква от негова страна да се изкаже в полза и на италианската агресия. Подчертаването на неутралитета пък ще доведе до засилване на натиска за присъединяване към Тристранния пакт. Въпреки анализът на английския пълномощен министър, той получава инструкции от Лондон да заяви пред Филов и Попов, че неговото правителство ще указва цялата възможна помощ на Гърция и убежденията му, че България ще продължава неутралитета си. Тези думи се допълват с обичайния намек, че на бъдещата мирна конференция Англия ще знае как да се отнася към враговете и приятелите си. При срещата си с външния министър, Рендел за пореден път получава

²⁰Спасов, Людмил. Българо – съветски дипломатически отношения 1934 – 1944. С., 1987. 117.

уверението, че София не се стреми към постигането на териториални ревандикции чрез силови методи. Но както английският пълномощен министър, така и неговото правителство са на ясно, че в случай на италиански неуспех, Берлин ще се намеси военно и нито те, още по – малко пък България ще могат да предотвратят това. Така надеждите на Форин Офис се свежда до предположението, че Москва няма да позволява развитието на подобен сценарий.²¹

А в Кремъл наистина са изключително притеснени. Почти цяла Европа е в ръцете на Хитлер, който вече се приближава изключително застрашаващо близко до определените като жизненоважни райони на СССР. Замисленият от Сталин, човека даващ картбланша на германската агресия, план за разволя на войната, както вече подчертахме, изглежда под пълен провал. Това изисква, както още по голямо засилване на темповете на въоръжение, така и на външната политика и то незабавно. На 7 ноември на официален обяд в изключително тесен висш партиен кръг “бащицата“ изнася една доста остра и нравоучителна реч по повод на недостатъчно бързата подготовка на Червената армия.²² Само седмица по – късно Молотов отпътува на двудневна визита в Берлин, на която трябва да стане ясна съдбата не само на Балканите, но и на целия разволя на Втората световна война. Всъщност Хитлер решава да провери възможността за евентуалната реализация на плана си. Така, чрез Рибентроп на 13 октомври се изпраща покана за разговори до Кремъл за евентуалното му присъединяване към Тристранния пакт. Фюрерът е готов да плати цена, в размер на колониалните владения на Англия, но Сталин, вярва все още, че неговия опонент се страхува от война на два фронта, решава да си постави много по – голяма цена, а именно буферна зона в Източна Европа, която да му помага в почти неизбежния прочит на “Моята борба“.²³

На провеждащите се разговори в германската столица, председателя на Съвета на народните комисари заявява, че неговата страна е съгласна да се присъедини към Тристранния пакт, но при условие, че получи като свой сфери на влияние два флангови района – Финландия и България.²⁴ От една

²¹ Димитров, Илчо. Англия и България 1938 – 1941. С., 1996, 162 – 167.

²² Цветков, Пламен. Светът в навечерието на Втората световна война. Moodle НБУ.

²³ Кисинджър, Хенри. Дипломатията. С., 1997, 308 – 322.

²⁴ Цветков, Пламен. Светът в навечерието на Втората световна война. Moodle НБУ.

изпратена телеграма на Сталин до Молотов, по време на преговорите си проличава защо стремежите на Москва се насочват най – вече към България. В нея тя се посочва като ключов фактор за сигурността на СССР, поради което настаняването на съветски военни части в нея е от голяма необходимост.²⁵ Следвайки указа, Молотов настоява пред Хитлер Кремъл да предостави гаранции на София, подобни на тези, които се дават от Вилхемщрасе на Букурещ. Фюрерът съвсем дипломатично отклонява това искане, заявявайки, че първо трябва да обсъди въпроса със своя съюзник Мусолини. В същия момент той се позаинтересува дали българските управляващи са молили Москва за подобни гаранции, подчертавайки, че германските войски в Румъния са по молба на самите румънци. Отговорът, който получава е, че по всяка вероятност СССР ще се разбере с българското правителство.²⁶ Безспорно по време на разговора дилемата на ръководителя на Третия райх, преди или след разгрома на Великобритания да нападне СССР се премахва. За това той се връща на предходната си идея, започвайки всячески да маскира стратегическите си и военни намерения за откриване на истинския Източен фронт. А опонентът му продължава да залага на неговия разум, че няма да посмее да поведе Вермахта на две бойни линии.²⁷ Във все по – влошаващата се офанзива на Италия, България се превръща във все по – необходима. В деня на пристигането на Молотов, Хитлер подписва специална директива за разработването на плана “Марина“. Той включва подготовката на 500 хил. елитната 12-та германска армия намираща се в Румъния за нахлуване в Гърция, а пътя им за там е само един.²⁸ Но изказването на председателя на Съвета на народните комисари силно притеснява всички в Берлин. Часове след неговото заминаване Рибентроп повиква за разговор Драганов, поставяйки му директно въпроса: “*Кажете ми откровено, може имена да не ми посочвате, голямо ли е у вас руското влияние и има ли го в някои хора от кабинета?*“. Пълномощният министър категорично отхвърля

²⁵Петров, Людмил. България и Турция 1940-1941г.: Конфронтация или добросъседство в сянката на световния конфликт. - Историкът гражданин и учен. Сборник в чест на академик Илчо Димитров. С., 2001. 356.

²⁶Александров, Емил ; Трайков, Веселин ; Тошкова, Витка ; Спасов, Людмил. История на българите. Т.4., С., 2003 , 463-464.

²⁷Кисинджър, Хенри. Дипломацията. С., 1997. 308-322.

²⁸Константинов, Петър. История на България 681 – 1996. С., 1997. 258.

подобна вероятност изтъквайки, че тя е невъзможна, както поради идеологически, така и поради политически причини. Тогава външният министър на Германия пита за силата на съветската пропаганда сред населението. И тук Драганов се опитва да успокои събеседника си, заявявайки му, че след указаната помощ от Третия райх за мирното разрешаване на добруджанския въпрос тя претърпява сериозно редуциране на силата си. Последва отклонение на разговора от страна на шефа на Вилхемщрасе по посока на отказът на България за присъединяване към Тристранния пакт. Той се опитва да отхвърля посочените притеснения от страна на София и най – вече това свързано с турската опасност, заявявайки, че като приятел на Германия, България няма от какво да се притеснява. Но българския дипломат веднага умело парира натиска, отвръщайки, че най – голямата опасност за Балканите идвала от Москва и в този контекст иска да разбере за резултатите от провела се среща със съветския първи министър. Фактът, че Рибентроп се въздържа от отговор автоматично означава, че разговорите са безуспешни.²⁹

По повод на предстоящата двудневна визита на цар Борис и Попов в Германия на 16 – 17 ноември и по точно ден преди тяхното пристигане, до Вилшемщрасе се изпраща доклад изготвен от службите на сигурност на Третия райх. В него се цитира изказване на българския монарх по повод на зададен въпрос от германофилски, приближени до него кръгове: *“Защо не се обяви открито за привърженик на Оста?”*, а именно: *“Не се качвам във влак, който няма спирачки “*.³⁰ За жалост няма сведения, как тези думи се анализират от германските дипломати и дали въобще се взимат под някакво внимание. Но да видим, какви са последиците от спомената среща. Нейното провеждане се пази в пълна тайна, като от двореца в София се съобщава, че царят ще прекара няколко дни в Рилския манастир. Естествено няколко дни след провеждането ѝ тя става обществено достояние или по - точно само тази част от нея, която не представлява държавна заплаха.³¹ На нея Борис III за пореден път отхвърля предложението за присъединяване към Тристранния

²⁹ Спасов, Людмил. Българо – съветски дипломатически отношения 1934 – 1944. С., 1987. 117-118.

³⁰ България – своенравният съюзник на Третия райх. Сборник документи. С., 1992. 14.

³¹ Димитров, Илчо. Англия и България 1938 – 1941. С., 1996, 168.

пакт, позовавайки се на незавършената военна подготовка и най – вече на възможните усложнения, до които членството може да доведе със съседните държави и особено със СССР.³² Макар да изказва съображение с посочените аргументи, Хитлер съвсем открито заявява на своя събеседник, че през идната пролет германските войски ще преминат през България и само от София зависи дали това ще става като през вражеска територия или като през приятелска. Разбира се така поставяна дилемата се оказва безсмислена. За българския монарх остава само надеждата, до тогава италиано-гръцкият конфликт да приключи в полза на Рим, без нуждата от германска намеса.³³ Големият успех в случая може да се посочи в спечелването на време от няколко месеца. Но това не става и без полагането на големи усилия от страна на цар Борис, с които той убеждава Фюрера, че през зимата българските планински терени, поради липсата на пътища, са изключително трудни и дори непроходими.³⁴ Така планът “Марина“ временно се отлага, а на италианските войски им се налага цяла зима да се преместват от окоп в окоп, без да осъществяват някакъв , дори и минимален успех.

За изводите от тази среща, както и от предходната с Молотов на 20 ноември, Хитлер уведомява своя съюзник Мусолини: *“България, която вече демонстрира малко наклонност да се присъедини към Тристранния пакт, сега се показва напълно опозиционно да разглежда едно такова решение. Що се отнася до Русия, става по – трудно да се преговаря и да се насочват нейните амбиции на изток. Напротив, господин Молотов даде да се разбере, че той е повече от всичко заинтересован от Балканите“*. В допълнение Фюрерът заявява, че Оста трябва да направи всичко възможно, за да отклони Москва от Балканите, като по този начин премахне и основните притеснения на София. Същевременно се налага и игнорирането на турската заплаха, като това може да стане според него чрез подписването на някакво споразумение с Анкара.³⁵

³²Филов, Богдан. Дневник. С., 1986, 199.

³³Димитров, Илчо. Англия и България 1938 – 1941. С., 1996, 168.

³⁴Марков, Георги. Българо-германски дипломатически отношения (1919 – 1944). - В: Българо-германски отношения и връзки. Т.3, С., 1981. 239.

³⁵Александров, Емил ; Трайков, Веселин ; Тошкова, Витка ; Спасов, Людмил. История на българите. Т.4., С., 2003 , 464.

След като в Наркоминдела разбират за поредния отказ на цар Борис, България да стане член на Тристранния пакт още на 19 ноември Молотов и Деканозов повикват на аудиенция Стаменов. Пред последния двамата съветски държавници правят изявление, в което заявяват, че тяхната страна намира всички териториални ревандикции на София за изключително справедливи, че Москва е готова да даде всякаква материална помощ на България, тъй като тя поддържа усилията на сегашните управляващи и няма никакво намерение да иска тяхната смяна: *“СССР не е съгласен с превръщането на България в марионетна легионерска държава ... Ако България трябва да бъде гарантирана, това трябва да стане и от СССР.”*³⁶ Безспорно тази дипломатическа акция има за цел да намекне какви са плановете на Кремъл, като успоредно с това да ликвидира най – големите страхове на българските управляващи.

Още същия ден българският пълномощен министър в съветската столица съобщава в София за направеното предложение. Естествено искреността на председателя на Съвета на народните комисари се поставя под пълно съмнение. Давайки си сметка за пореден път, до какво ще доведе след себе си една такава договореност, българските управници взимат решение да наредят на Драганов да уведоми за случващото се Хитлер. На 23 ноември българският пълномощен министър се среща с Фюрера, за да изпълни възложеното му нареждане. Но още преди да оповести съдържанието на съветското предложение ръководителят на Третия райх го прекъсва, заявявайки, че разговора между Молотов и Стаменов му е вече добре известен. Той започва да обяснява на българския представител какви са всъщност намеренията на СССР, уверявайки го, че те са коренно различни от посочените на българския пълномощен министър в Москва. Хитлер подчертава, че под гаранции за България, Молотов посочва в разговорът си с него такива каквито Германия дава на Румъния. А това значи окупация на страната от съветските войски, което ще направи съдбата ѝ подобна на тази на прибалтийските страни. Като заключение той добавя, че за да избегне тази опасност, България трябва незабавно да се присъедини към техния пакт. В отговор Драганов се опитва да апострофира събеседника си излагайки

³⁶Спасов, Людмил. Българо – съветски дипломатически отношения 1934 – 1944. С., 1987, 118.

мнението, че подобна инициатива според него ще направи съветския натиск още по – голям. Но Фюрерът веднага отхвърля една така възможност и за първи път пред български представител отправя директни заплахи към Съветския съюз, заявявайки, че Вермахта е способен да ликвидира за по – малко от три месеца Червената армия.³⁷

Междувременно предния ден във Виена започват тържествените церемони по присъединяването на Унгария, Румъния и Словакия към Тристранния пакт. Това събитие прави за Кремъл още по – необходимо обвързването на София. Почти мигновено, на 25 ноември, в българската столица се изпраща дипломат № 2 на съветското външно министерство – Аркадий Соболев. Със себе си той носи предложение за подписването на пакт за взаимопомощ.³⁸ В дванайсетте точки, които той включва, на България ѝ се обещават прекрасни неща – задоволяване на голяма част от териториалните претенции (не са добавени тези към Югославия, защото стремежите на Сталин са с нея също да се сключи подобно споразумение), всестранна материална и военна помощ. Естествено се подчертава и закрила от турската опасност. В замяна на това София трябва да се задължи да окаже помощ на Москва в случай при заплаха на нейните интереси в района на Черно море. Естествено се избягва описанието на това, в какво трябва всъщност да се изразява тази помощ, което автоматично ще рече, че тя ще включва и настаняване на съветски войски. А навлизането на Червената армия означава пълното изгубване на всякакъв държавен суверенитет. В последната точка на предложението се записва: *“12. Възраженията, които има СССР против присъединяването на България към известния Тристранен пакт отпадат при условие, че съюзът за взаимопомощ между България и СССР бъде сключен. Напълно е възможно и СССР да се присъедини в този случай към Тристранния пакт.”*³⁹

По време на разговорите на Соболев с българските първи държавни мъже, по щедро финансирано нареждане на Сталин до Г. Димитров, в цяла

³⁷Пак там, 119.

³⁸Цветков, Пламен. Светът в навечерието на Втората световна война. Moodle НБУ.

³⁹Дипломатически документи по участието на България във Втората световна война. Дневници на Министерството на външните работи на Георги Кьосеиванов, проф. Богдан Филов, Иван Багрянов, Константин Муравиев (1939-1944 г.).С., 2006. 122-124.

България и най – вече естествено в София се осъществяват манипулативни събрания, митинги, протести и ред други пропагандни мероприятия, чиято цел е да повлияят максимално при вземането на решение относно предложениия съветски пакт.⁴⁰

Българското правителство приема учтиво предложението, но го отхвърля категорично чрез официален писмен документ предаден на следващия ден на съветския пълномощен министър в София – Лаврищев. В него се заявява, че България ще продължава досегашната си политика за мирна ревизия на териториалните си ревандикции, както и че вече е получила категоричните турски уверения, че войските по общата граница имат само отбранителен характер. Но безспорно подписването на един такъв договор със СССР ще я накара да се чувства застрашена, а по този начин опасността от стълкновение само ще се засили *“... което не се съмняваме, не се желае и от Съветския съюз“*. Що се отнася до Тристранния пакт, то поради факта, че в разговори с Германия по този въпрос вече са взети известни принципи становища, преди още да се получи предложението на СССР: *“... ангажирането на България за преговори за друг пакт би хвърлило сянка върху лоялността на българската външна политика, и не само би огорчило една приятелка нам и на Съветския съюз страна, но даже би могло да предизвика нейните основателни подозрения“*. Освен това като допълнение се заявява, че след като намерението на Кремъл е също да става част от Тристранния пакт, поведението на България в никакъв случай не противоречи на интересите на Москва.⁴¹ Безспорно този отказ, както полученият по-рано от Берлин, допълнително усложняват избраната от Сталин стратегия.

Тук е момента да отбележим, че споменатото турско уверение се получава още в деня на пристигането на съветския представител. То представлява телеграма написана от турския външен министър Сарачоглу, която поради неразположението на И. Попов се предава на неговия главния секретар Д. Шишманов от турския пълномощен министър в София – Беркер. В нея се разяснява, че всички предприети мерки в последно време по общата

⁴⁰Димитров, Георги. Дневник. С., 1997, 203.

⁴¹Дипломатически документи по участието на България във Втората световна война. Дневници на Министерството на външните работи на Георги Кьосеиванов, проф. Богдан Филов, Иван Багрянов, Константин Муравиев (1939-1944 г.).С., 2006, 126 – 128.

гранична линия в Тракия не са насочени срещу българската държава, а са изключително и само превантивно отбранителни, с оглед на приближаващата война. Освен това в телеграмата първият дипломат на Анкара препредава разговорът си с фон Папен, в който от страна на германския посланик се дават уверения, че неговата страна няма да поиска нищо от Турция и не заплашва нейната независимост: *“... никой няма да и обяви война, ако тя сама не влезне във война“*.⁴² Българското външно министерство получава подробен доклад за проведения разговор и от пълномощния министър в Анкара – С. Киров, който същия ден се среща с германския посланик. Като допълнение на споменатото от него става ясно, че според фон Папен Турция няма да се намесва дори при германско нападение срещу Гърция.⁴³ Що се касае до останалата част от писмото на Сарачоглу, то в него турският външен министър изразява надежда, че отношенията между България и неговата страна могат да се подобрят, тъй като и двете страни не желаят да воюват. Поради тази причина според него е препоръчително те да водят съгласувана политика, за да избегнат опасността, заключвайки, че подобна инициатива ще има много по – голяма полза, отколкото от правенето на комбинации с великите сили. Поради тази причина турският държавник иска скорошна среща със своя български колега.⁴⁴

Същият ден Бекер се среща и с Филов. Пред него той изказва предложение двете страни да излязат със съвместна декларация, че няма да водят по между си враждебна политика и няма да се нападат една друга. Заявявайки за пореден път, че неговата страна желае да остане извън войната и че няма никакви претенции, и враждебни чувства към Турция, българският министър - председател обещава да проучи въпроса. Само няколко дни по – късно, на 29 ноември, Попов също заявява пред турския пълномощен министър, че трябва много внимателно да се прецени до колко едно подобно споразумение ще е в състояние на осуети разширяването на войната на

⁴²Пак там, 125-126.

⁴³Петров, Людмил. България и Турция 1940-1941г.: Конфронтация или добросъседство в сянката на световния конфликт. - Историкът гражданин и учен. Сборник в чест на академик Илчо Димитров. С., 2001. 357.

⁴⁴Дипломатически документи по участието на България във Втората световна война. Дневници на Министерството на външните работи на Георги Кьосеиванов, проф. Богдан Филов, Иван Багрянов, Константин Муравиев (1939-1944 г.).С., 2006. 126.

Балканите. Той специално обръща внимание върху необходимостта да се избягва всякакъв вид провокация към Третия райх. Като заключение поема задължението да даде окончателен отговор, след като проведе консултации с българския пълномощен министър в Анкара. Това обещание се приема с голямо удовлетворение в турското външно министерство, където се убеждават, че северната им съседка е добронамерена. Лично Сарачоглу се отнася с разбиране към предпазливостта на София спрямо Берлин. А ситуацията действително е изключително деликатна, а най – добре това знаят българските държавници. Те са на ясно, че не могат публично да заявят, че ще се съпротивляват със сила срещу преминаването на чужди войски през страната. След направено допитване до Вилхемщрасе, от там пристига предупреждение, че не бива да се приема пакт за ненападение, а само задължение, че не ще се пропускат чужди войски насочени срещу Турция. Естествено това са и дадените инструкции на С. Киров. Така в крайна сметка до провеждането на висша среща между двамата първи дипломати не се стига. Разбира се този развой на нещата се приема с неохота в Лондон, защото именно той стои зад тази турска инициатива. Все пак във Форин Офис остават изключително доволни по отношение да дадените откази от страна на София за членство, както в германския, така и в съветския пакт, които стават причина и за влошаване на отношенията между двете най – големи сили на Стария континент в момента.⁴⁵

Междувременно подпомаганите от Москва агитации в София не стихват, поради факта, че въпреки обявеното несъгласие в Кремъл още не се отказват. Впечатлението, което те правят в английския пълномощен министър Рендел е, че в тях отсъстват по – ранните атаки срещу Англия, които сега се заменят от изцяло антигермански позиви. В следствие на масовите движения в борба за попадането на страната под чужда политическа и военна зависимост в края на ноември Попов произнася реч пред Народното събрание, в която се подчертава, че *“улицата няма да повлияе върху външната политика“*. Но тези улични събития безпокоят много цар Борис, който изказва своите опасения по отношение на намеренията на Кремъл пред турския пълномощен министър, по време на провеждана аудиенция от страна на последния в

⁴⁵Димитров, Илчо. Англия и България 1938 – 1941. С., 1996. 170 – 182.

първите дни на декември.⁴⁶ А както вече споменахме в Наркоминдела не са готови да приемат, че тяхната кауза е загубена. До Лавришчев се изпращат нареждания, да обясни на българското правителство, че неговият отказ е станал в следствие на недоразумение или на неразбиране на позициите на СССР. В края на ноември съветският пълномощен министър се среща с Попов, за да обори всички мотиви, които София дава като аргументация за отхвърлянето на поканата. Той заявява на българския външен министър, че независимо от мирните намерения на България, заплахата която идва към нея от Анкара не трябва в никакъв случай да се подценява. Поради това съветското правителство е готово да анулира предвидените в проекта за сключване на пакт за взаимопомощ български военни задължения и едностранно да се ангажира спрямо България. А подобно гарантиране на интереси, чрез съветска военна помощ според него е още по - наложително след евентуалното присъединяване на София към Тристранния пакт, защото то ще създаде още по – голяма опасност за война от страна на противниковия лагер. Лавришчев подчертава, че за целта България трябва да отпусне на разположение само варненското и бургаското си пристанища като военни бази.⁴⁷ На 6 декември Попов инструктира Стаменов да заяви в Москва, че България отхвърля предложените военни гаранции за сигурност, защото в момента тя не се чувства застрашена. Но това положение може да се промени с подписването на предлагания договор, защото по този начин безспорно ще се даде повод на Турция да се чувства застрашена.⁴⁸

На 3 декември Драгонов уведомява Хитлер за проведения съветски натиск и за отрицателния отговор, който неговото правителство двукратно отправя към Кремъл. Тук е момента да споменем, че българският пълномощен министър пребивава в периода между 24 ноември и 2 декември в София, тъй като е повикан от външно министерство на доклад.⁴⁹ Естествено това не значи, че на Вилхемщрасе не знаят както се случва през този период в

⁴⁶ Пак там, 185-186.

⁴⁷ Дипломатически документи по участието на България във Втората световна война. Дневници на Министерството на външните работи на Георги Кьосеиванов, проф. Богдан Филов, Иван Багрянов, Константин Муравиев (1939-1944 г.). С., 2006. 128-129.

⁴⁸ Спасов, Людмил. Българо – съветски дипломатически отношения 1934 – 1944. С., 1987, 124.

⁴⁹ Александров, Емил ; Трайков, Веселин ; Тошкова, Витка ; Спасов, Людмил. История на българите. Т.4., С., 2003. 466-467.

България, а напротив. Германките секретни служби непрекъснато дават доклади за развоя на събитията в страната.⁵⁰ В отговор на заявеното от Драганов, ръководителят на Третия райх декларира, че той в никакъв случай няма да допусне *“разширяване на болшевизма на Балканите“*.⁵¹ В допълнение Фюрерът отново напомня за съдбата сполетяла балтийските държави и за пореден път приканва към незабавното присъединяване на България към Тристайния пакт. През следващите няколко дни върху българския пълномощен министър се упражнява натиск в тази насока последователно от германското външно министерство, лично от Гьоринг, както и от отделни министри.⁵²

Същевременно италиано – гръцката война не върви никак успешно за Рим. На 9 декември граф Маджистрати посещава Попов. Пред българския външен министър той повдига въпроса за осъществения наскоро износ на каменни въглища за Гърция. Попов потвърждава тази информация, допълвайки, че количеството продадено на южната съседка е в изключително минимален и незначителен размер и че това е единичен случай, който няма да се последва от друг. Следващият въпрос, който италианският пълномощен министър отправя е, дали в София знаят нещо за причината поради, която голяма част от гръцките войски се изтеглят от българската граница и прехвърлят на техния фронт в Епир. Попов веднага отхвърля възможността военното реструктуриране в Гърция да се дължи на някакъв вид окуражение давано от България, намеквайки че причината най – вероятно се крие в следствие на турско насърчаване. В случая той не пропуска да добави, че обстоятелството, че Анкара стои мирна и не предприема никакви действия, показва каква заслуга за запазването на мира и не утежняването на положението на Италия има България. Маджистрати потвърждава този факт и изказва надежда, че в бъдещите българо – турските разговори, София няма да даде никакво, дори и косвено гарантиране на гръцкото статукво. Естествено българският първи дипломат отхвърля това опасение като напълно

⁵⁰ България – своенравният съюзник на Третия райх. Сборник документи. С., 1992. 16-18.

⁵¹ Димитров, Илчо. Англия и България 1938 – 1941. С., 1996, 186.

⁵² Спасов, Людмил. Българо – съветски дипломатически отношения 1934 – 1944. С., 1987. 125.

невъзможно.⁵³ В деня на този разговор Хитлер подписва с Букурещ споразумение за настъпление на германски войски от Румъния през България за Солун и издава заповед, 12-та армия да бъде готова за действие в дните след 7 февруари. Само четири дни по – късно той узаконява й директива №20 описваща мероприятията, касаещи окупацията на континенталната част на Гърция, в която се предвижда указване на подкрепа и от страна на София. На 18 с. м. се подписва и директива №21, в която се излагат мерките за реализация на плана “Барбароса“. Това означава, че балканската операция на Вермахта се свързва най – тясно с подготовката на агресията срещу СССР.⁵⁴ И безспорно Фюрера трябва първо бързо да оправи несполучливата акция на своя съюзник от Оста, за да може да реализира основната си цел – превземането на Москва преди настъпването на следващата зима.

В периода на все по – затягащ се обръч около страната, броени дни преди отпътуването на Филов и Попов за Берлин, на 13 декември цар Борис се среща с бившия първи дипломат, а след това и министър - председател Н. Мушанов. Пред него монархът е искрен, изброявайки всички възможности, които стоят пред България: *“Ако Хитлер недвусмислено ме заплаши с война, Сталин упражни натиск чрез собственият ми народ. Но аз дори и по принцип не мога да разговарям с болшевиците. Това значи да се отвори вратата на кокошарника, за да влезне вълка.“*. Не може да се приеме и съвета на Рендел: *“да гръмнем поне един артилерийски залп срещу преминаващите Дунава германски войски, за да демонстрираме несъгласието си (по подобие на датския модел)“*, защото Копенхаген няма почти 2 мил. население под чуждо владичество. Всяка съпротива срещу германците означава отказ на България от всенародно обединение, а това няма да му бъде простено от никого.⁵⁵

На 20 декември Мусолини уведомява Чано, че е приготвил едно писмо до Хитлер, в което му описва тежкото положение, в което се намират войските му в Гърция и поради това го моли за скорошна намеса през

⁵³ Дипломатически документи по участието на България във Втората световна война. Дневници на Министерството на външните работи на Георги Кьосеиванов, проф. Богдан Филов, Иван Багрянов, Константин Муравиев (1939-1944 г.). С., 2006. 132-133.

⁵⁴ Димитров, Илчо. Англия и България 1938 – 1941. С., 1996. 186-187.

⁵⁵ Стателова, Елена ; Грънчаров, Стойчо. История на нова България 1878 – 1944. Т.3., С., 1999. 594-595.

България. Все пак той заявява на своя външен министър, че ще изчака да разбере как ще се развият събитията след пристигането на двете нови италиански дивизии на фронта, и ако няма бърза съществена промяна, ще изпрати молбата си в Берлин.⁵⁶ Единадесет дни по – късно в Рим пристига писмо от Фюрера: *“България не желае да се свърже с Тристранния пакт и възприеме една ясна позиция в международните отношения”*. Изказва се и опасението от *“... нарастващия натиск, оказан от Съветския съюз, и отразяването на този натиск върху общественото мнение в България, което не е неподатливо на комунистическа зараза”*.⁵⁷ Тук е моментът да отбележим, че Дуче все още не е изпратил своето послание и споменатото писмото на Хитлер не е в негов отговор. Въпреки това, на дали на Вилхемшрасе не са на ясно за развоя на войната между своя съюзник и Гърция. Така, че дори без разясняване от страна на Рим за случващото се, в Берлин се прави, както вече споменахме, всичко възможно за нейното бързо решаване, защото стратегическите и военни планове на Третия райх изискват именно това.

Междувременно идва момента за провеждане на предвиденото посещение на Б. Филев в Германия. Както и в случаят с визитата на цар Борис и при този официално се обявява, че министър - председателя заминава за Виена, за да се консултира с лекар - специалист, понеже напоследък често се чувства неразположен. На 4 януари Филев пристига в Залцбург, където първо провежда разговор с германския външен министър Рибентроп, а след това двамата опътуват за Бергхоф, където се посрещат от Хитлер. Естествено главната тема на разговорите е присъединяването на България към Тристранния пакт. В него българският министър - председател застъпва тезата, че България е принципно решена да стане част от него, но отлага поради недостатъчното си въоръжение и риска от усложнение със СССР и Турция. Фюрерът отхвърля опасенията на София. Макар да се съгласява, че присъединяването на българската страна към техния пакт ще се приеме с недоволство от съветските лидери, Хитлер заявява, че поставени пред свършен факт, в Кремъл ще трябва да се примирят само с даването на

⁵⁶ Чано, Галеацо. Дневник. С., 1992. 286-287.

⁵⁷ Александров, Емил ; Трайков, Веселин ; Тошкова, Витка ; Спасов, Людмил. История на българите. Т.4., С., 2003. 467.

обяснение от страна на Третия райх, както става с румънския случай. Той изтъква, че Сталин е реалист и никога няма да се скара с Германия, но ако случайно направи тази грешка, цялата мощ на Вермахта ще се стовари победоносно над него: *“победата е сигурна“*, затвърждава няколко пъти Фюрера. Що се касае до Анкара то всякакви притеснения са излишни според него, защото само мисълта за количеството германски военни в Румъния, които с всеки ден стават все повече, ще ги накара да забравят всичките си намерения. От страна на Рибентроп се добавя, че единствените цели на турското правителство са да не се замесва по никакъв начин в конфликта. Все пак за българско успокоение и двамата предлагат отпускането на всякаква помощ, декларирайки същевременно, че няма да искат от България пряко военно участие. Филов се опитва да възрази, оплаквайки се от изявленията на английския пълномощен министър Рендел, който нееднократно заплашва София с организирана турско – югославско – английска военна намеса. В дадения отговор се заявява, че германската страна никога няма да допусне войски на обединеното кралство на балканите, защото тя вече си е научила урока от Солунския фронт през 1915 г.. Като допълнение Хитлер гневно възкликва: *“Аз ще ги разбия, ще ги ликвидирам, където и да ги намеря на континента.“*. И тук германските държавници се опитват да внесат допълнително успокоение, заявявайки че ще изпратят на турската граница толкова войски колкото е необходимо. Така ако все пак Турция реши да се намеси, моментално ще се изтика отвъд Босфора. В заключение отново се заявява, че България трябва да влезне в пакта колкото е възможно по - скоро и че не съществува никаква опасност, която да я застрашава от подобно действие. Филов отвръща отново, че трябва да се изчака удобния момент за официално присъединяване. Той за пореден път обявява, че неговата страна е свързана исторически с Германия и влизането в Тристранния пакт се явява естествена последица, така че различие в мнението вижда само в това, кога неговата страна да стане член.⁵⁸ Както можем да видим от провежданите разговори, заявленията на германската страна целят освен отхвърлянето на всички български аргументации, така и всяването на страх. Описанията за

⁵⁸Филов, Богдан. Дневник. С., 1986. 200-206.

броя и силата на войските на Третия райх имат и скрития дипломатически намек, за това какво ще се случи и с България, ако Германия премине като враг.

На 7 януари българският министър - председател се завръща в София. На проведената почти мигновена аудиенция при цар Борис той открито заявява, че за страната *“няма никакъв друг изход“*, освен подписване на Тристранния пакт. На тези думи монархът отвърща остро, заявявайки, че предпочита да абдикира. Той изказва опасението си, че в момента, в който страната му се присъедини, Англия ще започне да бомбардира. Но Филев отвърща, че пред България просто няма друг избор, защото войната е неизбежна. За това по – добре тя да се води на страната на Третия райх, който предлага *“най – износни за нас условия“*. Той допълва, че София не може да очаква нищо от Лондон при евентуална негова победа, *“тъй като при разпадането на германската мощ ние веднага ще се большевизираме“*, нещо твърде опасно, което ще се случи мигновено и при приемането на съветските условия. След събеседване, продължаващо до рано сутринта на следващия ден, цар Борис излиза с предложение за допълнително печелене на време. Планът му включва поискване на предварително изясняване с Берлин по въпроса за българските ревандикции и по – точно *“коя територия те смятат да ни отстъпят“*, както и предложение за преговори между военните министерства на двете страни, чрез които да се установят противодействията за една евентуална намеса на Анкара и Белград.⁵⁹

Три дни по – късно се изпраща телеграма до Драганов да се яви в София. В нея на българския пълномощен министър се възлага, преди отпътуването му от Берлин, да съобщи на Вилхемщрасе, но като негово частно мнение, че преди присъединяването на България в Тристранния пакт трябва да се изяснят военните и териториални въпроси.⁶⁰

Междувременно в Лондон все повече се засилват притесненията. Главната задача за управниците там в този момент е да се запазва съществуващото положение до момента, когато те ще имат възможността да оказват по – силно противодействие. Във Форин Офис си дават ясната сметка,

⁵⁹Пак там, 209-210.

⁶⁰Пак там, 212-213.

че присъединяването на България ще направи техните позиции в Средиземноморието критични. Знаейки, че дипломацията им не е в състояние да оказва каквато и да е значителна съпротива и че предупрежденията, които тя почти ежечасно прави към София нямат ефикасно влияние, се взима решение да се провокира Москва към енергично противопоставяне на германските планове. За целта пред Кремъл се правят внушения, че Англия няма да се примирява с проникването на Третия райх в България и че е готова да открие балкански фронт ако това се случи. Разбира се намеква се, че при подобна ситуация ще се налага навлизането на английския морски флот в Черно море. А както знаем последното е толкова неприемливо за Сталин, колкото и разпростирането на Вермахта. Мигновената намеса на Наркоминдела показва именно това. В декларация на ТАСС (Телеграфна агенция на Съветския съюз) от 13 януари се обявява, че ако германски войски навлязат в българска територия, то това става без съветско съгласие.⁶¹ Пет дни по – късно Молотов декларира официалната позиция на своята страна пред германския посланик в Москва Шуленбург, а именно че тя смята източната част на балканския полуостров за зона на своята сигурност.⁶² На 14 януари до БКП от ИККИ (Изпълнителния Комитет на Комунистическия Интернационал) се изпраща постановление за по – голямо мобилизиране на масите. В него се нарежда на българската компартия да засилва пропагандната си дейност против навлизането на войски на Третия райх в страната, независимо от това поради каква причина се случва и какви цели има. Акцията трябва да убеди масите, че по този начин страната ще се въвлече във война “*в името на чужди интереси*“, като постави на карта самостоятелното си съществуване. Успоредно с това партията “*е длъжна*“ да разобличава отговорността на българските управници допускащи да се стигне до това тежко положение “*отхвърляйки съветското предложение за взаимопомощ*“ и естествено да наблягат, че ситуацията ще се оправи, ако последното се подпише.⁶³

⁶¹Димитров, Илчо. Англия и България 1938 – 1941. С., 1996. 190-193.

⁶²Петров, Людмил. България и Турция 1940-1941г.: Конфронтация или добросъседство в сянката на световния конфликт. - Историкът гражданин и учен. Сборник в чест на академик Илчо Димитров. С., 2001. 360.

⁶³България – своенравният съюзник на Третия райх. Сборник документи. С., 1992. 20.

От страна на Лондон се инспирира и още една инициатива, която трябва, наред със съветските заявления, да спомага за забавяне на намеренията на Берлин, а именно моралната интервенция на Вашингтон. Така през януари България се посещава от американският полковник У. Довнован, който се изпраща на обиколка из Балканите и Близкия Изток. Неговата цел е да проучва изгледите за хода на войната и да оказва съдействие на английската дипломация. В разговори с цар Борис, Филов и Попов той изтъква твърдата солидарност на неговата страна към Англия. Все пак, както и самият полковник записва в доклада си до Белия дом, България се поставя под силен военен натиск, който тя просто няма как да отхвърли, но прави всичко възможно да спечели време.⁶⁴

Същевременно италианският пълномощен министър в София изпраща информация до Рим, в която се заявява, че най – вероятно България няма да се нареди открито до силите на Оста, но ще позволи нахлуването на Вермахта на нейна територия, като съпротивата ѝ ще е най – много привидна.⁶⁵

На 16 януари Рихтхофен уведомява Попов, че по повод на исканите военни преговори от страна на българското правителство се предвижда скорошна среща на румънска територия с германския фелдмаршал Лист. Като допълнение от страна на пълномощния министър се подчертава, че неговата страна ще вземе всички мерки за постигането на пълната безопасност на България и че при евентуално навлизане на техни войски към последната няма да се отправят никакви продоволствени задължения. От страна на българския външен министър се отбелязва, че освен военни, с Берлин трябва да се проведат и стопански разговори, с което събеседника му напълно се съгласява.⁶⁶ Два дни по - късно от Берлин в София пристига повиканият на доклад български пълномощен министър. Пред Филов той съобщава, че не е можал да разговаря лично с Рибентроп, но посредством секретаря на външно министерство на Третия райх Вайцекер получил неговото уверение, че България ще получи Беломорска Тракия от р. Марица до р. Места. Освен това

⁶⁴Тошкова, Витка. България в балканската политика на САЩ 1939/1944. С., 1985. 92-93.

⁶⁵Чано, Галеацо. Дневник. С., 1992. 294.

⁶⁶Филов, Богдан. Дневник. С., 1986, 214 – 215.

на Попов му е заявено, че германския генерален щаб в Румъния е готов да приеме българските си колеги на разговор.⁶⁷

В този напрегнат момент Анкара отново проявява инициатива, предлагайки, на място на не осъществилата се среща между турския външен министър и българския му колега, да бъде подписана декларация за ненападение между двете страни. Нейния проект се предава на 18 януари на българския пълномощен министър в турската столица Киров, като му се заявява, че тя вече е получила одобрението на двамата посланици на Оста в Анкара. Почти мигновено нейният текст става достояние на българското външно министерство.⁶⁸

Същият ден Филев се посещава от Рендел. Пред българският министър – председател се изказва най – заплашителното изявление срещу допускането на Вермахта, което някога английски пълномощен министър е правил. Той декларира, че неговата страна ще бомбардира базите им в страната и ще обяви война на София, подчертавайки, че СССР също няма да остане безучастен: *“на мирната конференция България ще получи заслужено наказание, даже запазването на независимостта ѝ би било мъчно оправдано“*.⁶⁹

Облаците над България стават все по – черни. Страната се намира на съдбоносен кръстопът, но без избор на посока. Танковите колони на Вемахта отвъд р. Дунав чакат само сигнал. Съпротивата е немислима, за нея няма нито достатъчно сила, нито самоубийствена психологическа нагласа. Що се отнася до възможността за преминаването на германските войски без договорен акт, то Хитлер вече бе заявил, че такава вероятност не съществува. На 20 януари 1941 г. на осем часово заседание на Министерски съвет основният въпрос е: *“Можем ли да се противопоставим на евентуално германско преминаване през България?“*. От страна на всички присъстващи се дава отрицателен отговор. Следователно, макар и по принуда, неизбежното решение за присъединяването към Тристранния пакт се взема. Все пак цар Борис заявява, че страната ще се бори за максималното отлагане на подписването,

⁶⁷Пак там – 215 – 216.

⁶⁸Петров, Людмил. България и Турция 1940-1941г.: Конфронтация или добросъседство в сянката на световния конфликт. - Историкът гражданин и учен. Сборник в чест на академик Илчо Димитров. С., 2001, 360.

⁶⁹Димитров, Илчо. Англия и България 1938 – 1941. С., 1996, 194-195.

настоявайки то да е едновременно с навлизането на германските войски или поне непосредствено преди това.⁷⁰ Една от точките на заседанието е и турския проект за ненападение. Той се одобрява, като трябва да остане в сила при сключването на пакта. Решават се и наставленията, които трябва да получат във военната делегация. Те представляват обсъжданите вече мерки, касаещи установяването на всички необходими мерки за гарантирането на безопасността при евентуални външни враждебни действия, както и не обвързването с никакви продължителни задължения.⁷¹

Часове преди заседанието Филов се посещава от Рихтхофен. Причината за визитата на германския пълномощен министър е предаването на съобщение за скорошното пристигане в София на икономическия пълномощник на Третия райх – Нойбахер. На нея българският министър - председател не пропуска да спомене за остротата на предупрежденията, които Рендел отправя при последната им среща.⁷²

Междувременно в Залцбург същия ден приключва срещата на Мусолини и Чано с Хитлер и Рибентроп. На нея Третият райх изказва плановете си за бъдещата обща интервенция в Гърция. По този повод италианският външен министър записва в дневника си : *“Съществува абсолютна солидарност между страните на Оста и ние всички ще действаме заедно на Балканите“*.⁷³

На следващия ден българската военна делегация, представлявана от генерал Бойдев и подполковниците Попов и Ников, заминава за Румъния. На 23 януари в София пристига телеграма от тях, в която се заявява, че германската страна се съгласява да осигури турската граница, където ще изпрати част от своите войски. Но от България се изисква разполагането по българо – турската граница на поне шест дивизии, които да успеят да задържат евентуално нападение от страна на Анкара в първите 4 дни, които са необходими за пристигането на нужните войски на Вермахта.⁷⁴

⁷⁰ Стателова, Елена ; Грънчаров, Стойчо. История на нова България 1878 – 1944. Т.3., С., 1999, 595 – 596.

⁷¹ Филов, Богдан. Дневник. С., 1986, 217.

⁷² Пак там, 217.

⁷³ Чано, Галеацо. Дневник. С., 1992, 296 – 297.

⁷⁴ Филов, Богдан. Дневник. С., 1986, 220.

В последните дни на януари до София пристига предложение от страна на Белград, военната заплаха за балканите да се неутрализира, чрез поемането на задължения от страна на Атина и Анкара за недопускане на английски войски на тяхна територия, а от България и Югославия съответно на германски. Тъй като българските държавници не могат да си позволят подобно решение, то се отхвърля.⁷⁵ На 27 с. м. Рихтхофен предава на българския министър - председател одобрението на своя началник за сключването на проектираната българо – турска спогодба за ненападение, но подчертавайки, че от нейния текст трябва да се изличи пасажа, че тя е в духа на подписания между двете страни договор от предходната година.⁷⁶ Причината за това е, че според него и двете страни се обявяват за запазването на мира на Балканите. На срещата германският пълномощен министър прави и предложение Тристранния пакт да бъде подписан тайно от България, като начин за ускоряване на присъединяването. Филов дава принципното си съгласие за подобна възможност. Все пак Рихтхофен подчертава, че това е лично негова идея, а не на правителство му.⁷⁷ Този дипломатически сондаж можем да определим като допълнителен натиск от страна на Берлин.

На 29 януари българските държавници приемат текста на протокола за преминаването на Вермахта и на съобщението, което Драганов трябва да направи пред Вилхемщрасе за подписването на Тристранния пакт.⁷⁸ Два дни по – късно София парафира стопанските спогодби с Германия, с които се определя финансирането и снабдяването на германските войски в България, с цел *“да се предотвратят смущения в стопанския живот“* на последната. Според него БНБ трябва да представи необходимите суми за пребиваването на Вермахта в страната, като по първи изчисления те възлизат на около 500 млн. лв.. Тази сума ще се набавя по начало срещу подлежащи на изплащане български финансови задължения, а иначе чрез заверяване на клирингова сметка на БНБ при Доиче Ферехунгскасе. За всичко над посочената цифра се предвижда сключването на допълнителни споразумения. С тези средства ще се покриват всички необходими продоволствени нужди, които Германия не

⁷⁵Спасов, Людмил. Българо – съветски дипломатически отношения 1934 – 1944. С., 1987, 128.

⁷⁶Филов, Богдан. Дневник. С., 1986, 222.

⁷⁷Пак там, 222.

⁷⁸Пак там, 223.

може да осигури сама. В договора се записва още, че всички провизии ще се заплащат веднага, а що се касае до тези, които германската страна ще осигурява сама, България се задължава да ги освободи от всякакви митнически такси, както и да им осигури необходимите складове. Спогодбата се подписва официално на 4 март 1941 г. в София.⁷⁹ Като причина това да не става още веднага българското правителство посочва факта, че в този момент то не е в състояние да предостави цялата договорена сума, но въпреки това приема всички условия, което демонстрира с парафирането на договора. Отново на 1 февруари Попов получава неодобрението на Анкара за направената редакция на тяхната спогодба.⁸⁰

Същевременно в края на януари Рендел изпраща изключително скептичен доклад на своето правителство. В него се заявява, че в България са започнати приготовления за преминаването на германските военни части. Нощните влакове в страната са спрени, а тези в Северна България въобще са редуцирани. Като отговор на причината за подобно събитие се дава официална информация, че то е в следствие на недостиг на въглища и ремонт на локомотиви, която естествено той намира за напълно невярна. В доклада му се съобщава и за извършване на усилен ремонтни дейности на пътищата, укрепване на мостове и за наличието на германски специалисти, които проверяват състоянието на съобщителната мрежа в Южна България. Рендел има информация и за пристигането на много германски инструктори, военновъздушен персонал, техници и на цивилни войници на Третия райх, чиято цел е да инспектират военните обекти. Към всичко това се прибавя и съобщение за засилена мобилизация на запасни чиновци. Естествено пред английският пълномощен министър българското правителство отрича всички тези сведения. Неговата крайна констатация за Форин Офис е, че нещата се развиват толкова бързо, че просто не могат да бъдат спрени. За това от негова страна се взимат мерки за предупреждаването на всички британски поданици

⁷⁹Дипломатически документи по участието на България във Втората световна война. Дневници на Министерството на външните работи на Георги Кьосеиванов, проф. Богдан Филов, Иван Багрянов, Константин Муравиев (1939-1944 г.).С., 2006, 537 – 539.

⁸⁰Филов, Богдан. Дневник. С., 1986. 222-227.

да напуснат страната по – възможно най – бързия начин.⁸¹ Рендел дори иска от българското външно министерство да им се издадат розови карти, все едно са чиновници на английската легация. Лично в разговор с него, Попов обещава да изпълни молбата, подчертавайки естествено, че това не е необходимо, поради факта, че Германия няма намерение да навлиза в страната.⁸²

И докато в Лондон получават информация, описваща пълния крах на дългогодишната им външна политика спрямо Балканите, в Берлин пристигат предупреждения от германските секретните служби за опасностите, с които техните войски могат да се сблъскат в похода си през България. Така в поредица докладни Вилхемщрасе се предупреждава за евентуалното инициране на саботажи, като прекъсване на комуникации, взривяване на жп. линии и мостове от страна на комунистически и англофилски “елементи“. Що се отнася до поведението на обикновеното българско население, то ще зависи изцяло от това на германските войски. Повод за подобно мнение дава приятелското посрещане в някои места на намиращите се в страната германски рекогносцировъчни групи. Но в същото време се изказва и притеснението, че неосведомеността на хората може да се окаже опасна.⁸³

На 6 февруари Попов заявява пред Рихтхифен страховете на българските военни, че генерал Лист не е потвърдил точно с какво количество войска ще обезпечи сигурността на българските граници. Българският външен министър подчертава, че ако Вермахта не осигури достатъчно дивизии, Анкара и Белград могат да бъдат по – лесно подтикнати към отпор от страна на Лондон. А една подобна ситуация може да се окаже пагубна за и без това недостатъчно въоръжената българска армия.⁸⁴ На следващия ден германският пълномощен министър се среща с Б. Филев, за да предаде мнението на Хитлер, че всякакви опасения за сигурността са излишни. Той подчертава, че германските сили не трябва да се измерват в количество, тъй като само пет

⁸¹ Димитров, Илчо. Англия и България 1938 – 1941. С., 1996, 196-197.

⁸² Дипломатически документи по участието на България във Втората световна война. Дневници на Министерството на външните работи на Георги Кьосеиванов, проф. Богдан Филев, Иван Багрянов, Константин Муравиев (1939-1944 г.).С., 2006, 137.

⁸³ България – своенравният съюзник на Третия райх. Сборник документи. С., 1992. 23-29.

⁸⁴ Дипломатически документи по участието на България във Втората световна война. Дневници на Министерството на външните работи на Георги Кьосеиванов, проф. Богдан Филев, Иван Багрянов, Константин Муравиев (1939-1944 г.).С., 2006, 136-137.

дивизии успяват да направят пробива във Франция, а само една от тях пленява около 150 хил. души. Освен това югославските войски са *“малоценни“*, а турските нямат свобода на действие поради липсата на пътища, което ги прави лесна мишена за Луфтвафе.⁸⁵

Докато в София получават гаранции за сигурност, във Форин Офис мислят за възможности за противодействие. Чърчил нарежда изграждането на антигермански балкански блок и даването на максимална военна и материална помощ на Гърция. На Анкара и се предлагат три полка от английските войски в Средния Изток, които тя обаче отхвърля, понеже те са незначителни и само ще предизвикат още повече мощта на Третия райх. Същевременно се правят всячески дипломатически сондажи, за вкарването на Турция и Югославия във войната в помощ на Атина, като се дават надежди, че постигането на това не само ще осуети присъединяването на България към Тристранния пакт, а дори ще я принуди да стане част от замисления блок. Но всички тези илюзорни мечти на Лондон граничат с фантастиката. Белград се пази по всякакъв начин от увеличаване на германския натиск над него. Анкара също отказва да поеме конкретни задължения спрямо западната си съседка, предпочитайки да стигне до споразумение със София, с което да се застрахова от германско нападение. Тя също отклонява предлаганата ѝ военна помощ от Лондон, използвайки аргумента на своята съседка. Въпреки изгледите за пълен провал на плановете, във Форин Офис продължават да се надяват, че ще успеят да убедят поне Турция да влезне във войната веднага щом Вермахта премине р. Дунав.⁸⁶

И докато край Темза се чудят как да сторят това, на 8 февруари Драганов, с известно забавяне, което се оправдава с неразположение, предава подготвената декларация на Вилхемщрасе. На следващия ден българския пълномощен министър изпраща телеграма до София, в която се заявява, че срещата му с Рибентроп е преминала благополучно, като на нея се стигнало до решение българската страна да подпише пакта едновременно с навлизането на германските военни части.⁸⁷

⁸⁵Филов, Богдан. Дневник. С., 1986. 236.

⁸⁶Димитров, Илчо. Англия и България 1938 – 1941. С., 1996, 188-199.

⁸⁷Филов, Богдан. Дневник. С., 1986, 237-239.

По времето, когато в София първите мъже четат известието, в Лондон Чърчил произнася реч по радиото, в която споделя сведенията, които неговите дипломати имат за започналите подготвителни операции за проникването на Третия райх в България. В заключение английският министър - председател напомня, че след Първата световна война страната е осакатена и наказана, изразявайки надежда, че българското правителство няма да допусне отново същата грешка. В отговор на речта българските вестници поместват множество статии, в които се обвинява Великобритания в *“необяснимо ожесточение“* и се отхвърлят всички твърдения, като недостоверни. Не липсват и по – открити и остри заявления, че тези които са обрели българския народ, сега искат помощ от него.⁸⁸ Въпреки критиката германските секретни служби отбелязват в своите доклади, че английската пропаганда внася, макар и минимален, смут в населението.⁸⁹ Последните събития карат и САЩ също да изказва своето несъгласие. Българският пълномощен министър във Вашингтон – Д. Наумов е помолен да предаде на своето правителство *“надеждата“*, че София: *“ще запази искрен неутралитет, като се въздържа от всякакви действия, които биха улеснили и ускорили една германска акция и които с оглед на бъдещето не биха били в интерес на България“*.⁹⁰ С други думи докато официалното становище отвъд Старият континент е, че Вашингтон няма да се намесва във войната, неофициално той приканва към съпротива София.

Но силата на словото вече отдавна няма никаква стойност, особен но при мисълта, че може да станеш кървава арена. Кремъл също не спира заплашителният тон, а от него в София най – много се притеснява в момента. Съветските представители за пореден път дават да се разбере, че са твърдо против пропускането на Вермахта през страната, допълвайки че от голямо значение е дали българските държавници ще се преклонят пред силата на Третия райх или по собствена инициатива ще го поканят.⁹¹ На 13 февруари Филев и Попов телеграфират на Драганов, нареждайки му да се постарее да узнае как се развиват и как ще се развиват в бъдеще германско – съветските

⁸⁸Димитров, Илчо. Англия и България 1938 – 1941. С., 1996, 201.

⁸⁹България – своенравният съюзник на Третия райх. Сборник документи. С., 1992, 30.

⁹⁰Тошкова, Витка. България в балканската политика на САЩ 1939/1944. С., 1985, 94-95.

⁹¹Спасов, Людмил. Българо – съветски дипломатически отношения 1934-1944. С., 1987. 129.

отношения, за да може с помощта на тази информация България да изработи съобщение, с което да уведоми Москва за присъединяването си към Тристранният пакт.⁹²

Ден по – късно в министерски съвет пристига телеграма от Хитлер, в която се декларира, че до 21 с. м трябва всичко да е готово, за да могат да тръгнат бронираните дивизии. Общото настъпление се планира за три дни след тази дата, като войските, които ще преминат са около 680 хил., но има възможност да се увеличат до “*неизчерпаеми размери*“, тъй че да могат да се справят с всяка опасност. Като допълнение, София се съветва да продължи с мобилизацията.⁹³ Същия ден в столицата пристига и известие от Анкара, че турското правителство приема българските предложение за промяна в декларацията за ненападение. На следващия ден, 15 февруари, с шифрована телеграма Драганов дава отговор, че Вилхемщрасе дава зелена светлина на този вариант. Почти мигновено Попов упълномощава българският пълномощен министър в Турция да подпише декларацията възможно най – скоро.⁹⁴

Междувременно българският министър - председател се посещава от генерал Грайфенберг (началник щаба на фелдмаршал Лист). Пред Филов, той изтъква, че с оглед на събитията вече не съществува опасност от страна на Анкара, а на провеждащата се в момента среща между югославския министър - председател Цветкович, неговият външен министър Марковичи и Хитлер, ще се премахне и тази от Белград. По последни данни, които има за нея генерала, Югославия макар, че изказва нежеланието си за преминаване на германски войски през своята територия, ще пропуска германски военни материали. Последва въпрос от страна Филов, как смятат в Берлин, че ще реагира Москва на навлизането на Вермахта. Грайфенберг заявява, че няма подобна информация, но е сигурен, че в Кремъл няма да са много доволни. Последното безспорно засилва притеснението на българския министър - председател, който обръща внимание на своя събеседник, че трябва да се

⁹²Филов, Богдан. Дневник. С., 1986, 241.

⁹³Пак там, 241-242.

⁹⁴Петров, Людмил. България и Турция 1940-1941г.: Конфронтация или добросъседство в сянката на световния конфликт. - Историкът гражданин и учен. Сборник в чест на академик Илчо Димитров. С., 2001. 360-361.

избягва струпването на по – многобройни германски военни части по крайбрежието на Черно море, за да се предотврати допълнителна провокация към СССР.⁹⁵ До Драганов отново се настоява да разбере някаква информация за германско – съветските отношения, защото работата *“на тъмно”* е много опасна.⁹⁶

На 17 с. м. в Анкара турския външен министър Ш. Сараджоглу и българския пълномощен министър С. Киров подписват *“при най – добра атмосфера”* декларация за *“ненакърним мир и искрено и вечно приятелство”*. Два дни по – късно в София Народното събрание приема текста ѝ.⁹⁷ И докато в Берлин приветстват споразумението, което премахва една от основните пречки пред влизането на България в Тристранния пакт, в Лондон, макар да посрещат с разочарование тази постъпка на Турция, която осуетява надеждите за използването на Балканите като начин за осъществяването на югоизточните планове на Форин Офис, трябва да се съгласят с декларацията. Край Темза все пак остават очакванията, че тя ще действа като преграда за навлизането на Вермахта в Проливите. На 20 февруари в неофициален разговор с българския пълномощен министър Момчилов, Чърчил прави последния си опит да застави българските държавници да попречат на германското навлизане в страната. Той повтаря заплашителната си теза, че *“жизнените интереси и бъдещето на България налагали да брани независимостта си”*.⁹⁸ Но както Рендел, така и неговия американски колега в София Ърл заявяват на своите шефове: *“декларацията намалявала опасността от война между Турция и България ... улеснявайки преминаването на германските войски ... ”*.⁹⁹ Що се касае до СССР, то пет дни след подписването на българо – турската спогодба, ТАСС официално оповестява, че тя е сключена без одобрението на Москва. Лично съветският пълномощен министър в Берлин Деканозов, заявява пред своя български колега Драганов, че тя е документ, който не може да се нарече инструмент на мира, *“защото не се знае какво ще предприемат*

⁹⁵Филов, Богдан. Дневник. С., 1986, 242.

⁹⁶Спасов, Людмил. Българо – съветски дипломатически отношения 1934 – 1944. С., 1987, 129.

⁹⁷Петров, Людмил. България и Турция 1940-1941г.: Конфронтация или добросъседство в сянката на световния конфликт. - Историкът гражданин и учен. Сборник в чест на академик Илчо Димитров. С., 2001, 361.

⁹⁸ Димитров, Илчо. Англия и България 1938 – 1941. С., 1996, 204 – 205.

⁹⁹ Тошкова, Витка. България в балканската политика на САЩ 1939/1944. С., 1985, 98.

заинтересованите Велики сили“.¹⁰⁰ Мигновено тази дипломатическа закана става достояние на българските държавници, които намират за още по – необходимо бързото изготвяне на обращение към Кремъл.

Докато в София пристигат отзиви за споразумението с Анкара, на 20 с. м. Рихтхофен обявява пред Филов новите дати за навлизането на Вермахта, които са съответно 28 февруари за бронираните дивизии и 2 март – общо настъпление. Успоредно с това министър - председателя е успокояван, че разговорите с Белград протекли много успешно, така че няма основание за никакви притеснения.¹⁰¹ Следващият ден тази информация се дава и на главния секретар на МВиРИ – Д. Шишманов. В разговорът си с германския пълномощен министър последния запитва *“Каква е целта на предстоящата германска акция през България?”*. Полученият отговор е, че мероприятието не е много симпатично на Берлин, но е необходимо поради безрезултатните контраофанзиви на техния съюзник в Оста, които могат да доведат до настъпването на Англия на полуострова *“и положението тук да стане много по – опасно, отколкото сега”*. Естествено Рихтхофен подчертава, че тази акция ще даде *“един рядък шанс”* на страната да си възвърне отново Тракия.¹⁰²

На 24 януари българското правителство изработва две съобщения. С едното трябва да се извести Кремъл за предстоящото преминаване на германски военни сили през България, а с другото Югославия и Турция. Основните текстове и на двете са идентични. И в двата се заявява, че София откликва на молбата на Берлин, след като получава уверение, че пребиваването на нейните войски ще е кратко и тяхната единствена цел е запазването на мира и спокойствието в региона. Споменава се, че не са поставени никакви искания от страна на Германия, които да са в разрез с досегашната мирната политика на България и последната ще се дистанцира от всякаква намеса във войната, и всички действия, които застрашават интересите на друга страна. Към това, предназначено за Москва се добавя

¹⁰⁰ Спасов, Людмил. Българо – съветски дипломатически отношения 1934 – 1944. С., 1987, 130.

¹⁰¹ Филов, Богдан. Дневник. С., 1986, 244.

¹⁰² Дипломатически документи по участието на България във Втората световна война. Дневници на Министерството на външните работи на Георги Кьосеиванов, проф. Богдан Филов, Иван Багрянов, Константин Муравиев (1939-1944 г.).С., 2006, 141 – 142.

абзацът, че в София се надяват тяхната позиция да бъде *“правилно разбрана“*, и че особено се държи на приятелските отношения със СССР. Естествено и двете декларации заминават първо за Вилхемщрасе, където да се одобрят.¹⁰³

Два дни по – късно всички надежди на цар Борис се сриват. Рихтхофен оповестява на Филов новината, че Хитлер иска на 1 март той и българския външен министър да отидат във Виена за официалното подписване на присъединяването на България към Тристранния пакт. Знаейки за категорично заявеният отказ на Попов, който последния нееднократно прави (*“Предпочитам да се самоубия, но няма да сложа подписа си!“* (той наистина се самоубива по – късно поради последиците от присъединяването))¹⁰⁴, министър - председателят предлага на германския пълномощен министър споразумението да се сключи от Драганов, на който още вчера са изпратени необходимите пълномощия за тази цел, а той и външния министър да отидат след това, за да се даде нужната тържественост на акта. Като аргумент Филов изтъква здравословни причини, които Попов има и необходимостта от присъствието си в София, поради не достатъчната осведоменост за събитието сред населението и парламента. Рихтхофен споделя разбирането си към изказаното становище и обещава да се консултира с Берлин по този въпрос. Но още на следващия ден подобна възможност се отхвърля категорично от Вилхемщрасе, като единствено се дава оправдание на отсъствието, поради изказаното неразположение, на външния министър.¹⁰⁵

Същият ден, Филов се посещава от Рендел. Пред него последният изказва протеста си по повод на мистериозното изчезване на паспортния служител на английската делегация – Гринуич по време на неговото пътуване за Цариград, за иззетите насилствено и без разрешение документи от вице консулството в Бургас, както и за арестуването на английски кореспонденти. В заключение пълномощният министър на Великобритания заплашва със скъсване на дипломатическите отношения и с война ако хитлеровите войски навлязат в страната.¹⁰⁶

¹⁰³ България – своенравният съюзник на Третия райх. Сборник документи. С., 1992, 33 – 34.

¹⁰⁴ Стателова, Елена ; Грънчаров, Стойчо. История на нова България 1878 – 1944. Т.3., С., 1999, 595.

¹⁰⁵ Филов, Богдан. Дневник. С., 1986. 250-251.

¹⁰⁶ Димитров, Илчо. Англия и България 1938 – 1941. С., 1996. 205-208.

Ден преди отпътуването си за Виена, Филов получава последни инструкции от Рихтхофен. Декларациите са одобрени от Берлин и се нарежда те да се предадат веднага. С тази тежка задача са натоварени Д. Шишманов, който трябва да се срещне още същия ден с делегатите на СССР, Турция и Югославия, както и българските представители в тези три страни, на които им се нарежда да сторят това в деня на подписването.¹⁰⁷ След срещата си с Лаврищев, Беркер и Миланович главният секретар на МВиРИ уведомява цар Борис, че и тримата приемат новината спокойно и сдържано.¹⁰⁸ А като причина за тази констатация можем да отбележим факта, че новината за тях е била вече ясна и са чакали само момента, в който официално ще им бъде представена. Германските бронирани дивизии вече са започнали движението си, наблюдава се преминаването на германски композиции през страната, във Варна е пълно с “германски туристи“, по всички главни пътни артерии вече от няколко дни са поставени упътващи надписи на немски език, а мобилизацията в страната е почти готова.¹⁰⁹

На 1 март 1941 г. (в XIX година на фашистката ера, отговаряща на 1-ия ден на 3-ия месец от 16-та година на ера Сиова) на тържествена церемония в двореца Белведере във Виена българския министър председател Б. Филов подписва присъединяването на България към Тристранния пакт.¹¹⁰ След това Филов прочита одобрената от Вилхемщрасе предния ден проектодекларация, заявявайки: *“В своята външна политика България постоянно се е ръководила от желанието на българския народ да живее в мир и добри отношения със своите съседи. В името на тази политика българският народ понесе търпеливо последиците на световната война (Първата Световна война), свързани с тежки мирни условия. Той винаги е таил надеждата, че претърпяната несправедливост ще бъде премахната с мирни средства. През миналата година тази вяра бе оправдана чрез споразумението между България и Румъния за Добруджа. За това България е благодарна на силите*

¹⁰⁷ Филов, Богдан. Дневник. С., 1986, 252.

¹⁰⁸ Дипломатически документи по участието на България във Втората световна война. Дневници на Министерството на външните работи на Георги Кьосеиванов, проф. Богдан Филов, Иван Багрянов, Константин Муравиев (1939-1944 г.).С., 2006. 142-143.

¹⁰⁹ Димитров, Илчо. Англия и България 1938 – 1941. С., 1996, 208-209.

¹¹⁰ Дипломатически документи по участието на България във Втората световна война. Дневници на Министерството на външните работи на Георги Кьосеиванов, проф. Богдан Филов, Иван Багрянов, Константин Муравиев (1939-1944 г.).С., 2006, 540.

на Оста, които поеха идеята за уреждането на този въпрос ... По този начин ... спечелиха не само дълбоката благодарност на българския народ, но дадоха ... добър пример за стремежа си да въведат един нов и по – справедлив ред в Европа, откривайки по този начин нова ера на разбирателство и сътрудничество между народите. Изхождайки от този велик исторически факт, България вижда в договора ..., един инструмент на такава политика, която си поставя за цел да даде на всички народи възможността да се развиват в мир, да укрепват своето вътрешно състояние и да осигурят общ траен мир помежду си. България се присъединява ... ръководена от това желание ... При това ... остава вярна на договорите за приятелство, сключени с нейните съседи, и е решена да продължава традиционните приятелски отношения със Съветския съюз и да ги развива.“¹¹¹ Както можем да видим, чрез нея българското правителство се опитва да напомни на Запада за водената спрямо него политика в последните десетилетия, за мирния начин по – които тя е посрещана и въпреки, че е няма как да се заяви, че присъединяването е свързано с военен натиск (нещо, което Попов нарежда да бъде разяснено за пореден път от страна на българските дипломатически представители в чужбина¹¹²), се подчертава, че мирът и военната ненамеса си остават основното желание на България. За жалост това събитие се оказва второто злополучно съюзяване на страната с Германия. Но в противен случай София рискува да бъде просто премазана от Вермахта.

След церемонията на българския министър - председател се предава писмо от външните министри на Оста – Рибентроп и Чано, в която се заявява, че при уреждането на балканските граници България ще получи излаз на Бяло море, между устията на реките Струма и Марица. Но в същият момент Филов е помолен изрично тази информация да се пази в тайна и да се разгласи само след предварителното нареждане на Берлин и Рим.¹¹³

В следващите няколко дни в София се чуват всякакви заплашителни реакции, отправяни от представителите на Москва, Лондон, Вашингтон. Още в денят на подписването американският пълномощен министър Ърл изказва

¹¹¹ България – своенравният съюзник на Третия райх. Сборник документи. С., 1992, 35.

¹¹² Димитров, Илчо. Англия и България 1938 – 1941. С., 1996, 209.

¹¹³ Филов, Богдан. Дневник. С., 1986. 254-255.

огорчението и несъгласието на своята страна, естествено подчертавайки и последиците, които България ще понесе с това си действие.¹¹⁴ На следващият ден, на аудиенция при цар Борис, това прави и английският му колега Рендел. Последният напомня, че разбира невъзможността за съпротива, но подписването на пакта не можело да се оправдае, понеже означава доброволно сътрудничество с *“агресорите”*. На заплахите българският монарх отвърща с надеждата, че когато всички факти около присъединяването, които той сега не може да разкрие, станат известни, поведението му ще бъде оправдано от целия свят. Допълва също, че е направил всичко, което е по силите му, за да предотврати нахлуването в страната на германските войски и да я запази неутрална от войната, която не избухва по вина на България, намеквайки, че един от виновниците за нея е именно Англия. Борис III не пропуска да спомене за политиката на Лондон спрямо София в междувоенния период: териториалните несправедливости, слабия търговски обмен, поощряването на агресивността на съседните държави, заключавайки: *“въпреки това ние се държахме по – коректно от страните, на които предоставихте гаранции”*. Три дни по – късно Рендел връчва, с възможно най – заплашителния дипломатически тон, нота на Б. Филов, в която се обявява скъсването на дипломатическите отношения между двете страни.¹¹⁵ Тук е момента да отбележим, че Великобритания е единствената от великите сили по това време, която прави това.

Що се касае до СССР, на 3 март заместник народният комисар по външните работи А. Вишитски връчва на българския пълномощен министър Стаменов официална декларация, която в същия момент се прочита по радио *“Москва”*. В нея се заявява, че съветското правителство не споделя възгледите на своите български колеги и смята, че постъпката на София не само няма да доведе до заздравяването на мира на Балканите: *“... а до разширяване на сферата на войната и въвлечането на България в нея. Съветското правителство, вярно на своята мирна политика, не може, по тази причина, да окаже никаква подкрепа на българското правителство в прилагането на*

¹¹⁴ Тошкова, Витка. България в балканската политика на САЩ 1939/1944. С., 1985. 99-100.

¹¹⁵ Димитров, Илчо. Англия и България 1938 – 1941. С., 1996. 209-212.

неговата сегашна политика.“¹¹⁶ На следващия ден в среща на секретаря на съветската легация Киреев с Шишманов, първият пояснява, че неговата страна не се изказва против влизането на България в пакта, а за пропускането на германските военни части. Като отговор българският секретар на МВиРИ повтаря текста на прочетената от Б. Филов правителствена декларация, подчертавайки отново, че България е решена да поддържа и разширява традиционните си приятелски отношения с Кремъл.¹¹⁷ В този момент в Германия се предава друго послание, написано от Молотов, в което се заявява, че с тази си постъпка германското правителство накърнява сигурността и интересите на СССР и не може да очаква от последната подкрепа в този регион.¹¹⁸ Последното безспорно прави за Берлин още по-необходимо бързото нахлуване на Вермахта в България и справянето с италианския неуспех, за да може да се предприеме планираната военна офанзива към Москва.

BULGARIAN-GERMAN DIPLOMATIC RELATIONS 1939-1941¹¹⁹

Alexander Milanov

(Summary)

My research of the Bulgarian-German diplomatic relations between 1939-1941 until the entering of Bulgaria in the Tripartite Pact aims at shading more light on this period which plays enormous part in the future development of Bulgaria. This is the period that placed the country among the military defeatists and this fact led to a new national catastrophe. The distribution of land among the winners and the passing of Bulgaria under the influence of the Soviet Union are the consequences we still suffer today, some seventy years after the events I am about to review.

I have examined in my research some major geopolitical processes on the Balkans and Europe, triggered by the Great Powers and by some of the participating countries which affect the Sofia-Berlin relations. As for the chronological

¹¹⁶ Филов, Богдан. Дневник. С., 1986. 266.

¹¹⁷ Дипломатически документи по участието на България във Втората световна война. Дневници на Министерството на външните работи на Георги Кьосеиванов, проф. Богдан Филов, Иван Багрянов, Константин Муравиев (1939-1944 г.). С., 2006. 143-144.

¹¹⁸ Спасов, Людмил. Българо – съветски дипломатически отношения 1934 – 1944. С., 1987. 131.

¹¹⁹ Резюме на целия текст на бакалавърската теза.

framework I state the time span is the climax years of the foreign relations and as well as the Bulgarian-German ones. This is the end of a period that began with the surrender of the two countries as allies during the First World War, it continued with a series of "Peace" treaties of Versailles and passed through the ill-considered politics of their unwise execution by the winners of this first total war. Bulgaria and Germany were deprived of territories, suffered economic crisis, were defenseless and humiliated and what was worse is that they were not integrated but aggressively isolated. The latter turned into a major reason for the sympathy between the two countries. Any of their attempts to changing the status quo was anesthetized as a violation against peace and was penalized with militant actions based on an abstract collective sense of security. The treaty marking the beginning of the Second World War turned out to be prepared even after the end of the FWW, the harsh conditions imposed on the major defeatists. Germany and Russia become important for the formation and the progress of the extremely utopian National Socialism and Communism.

Despite the injustices Bulgarian statesmen tried to carry on a dialogue in every European capital. During the interwar decades Sofia was looked down to as suspicious, neglected and guilty of every possible wrongdoing. The winners patronized their neighbouring countries as allies and often favoured them at the expense of Bulgaria. Despite that fact, the latter was much more honest in its behaviour towards London and Paris instead of towards those who derived the large benefits. Sofia was put under huge diplomatic pressure during that period. Bulgaria was expected to renounce its territorial areas and over 2 million Bulgarian people who lived there in order to escape the isolation. In the end, the politicians in Sofia turned to Berlin hoping that their "former ally" could eliminate the unfair status quo, thus making their dreams come true as well.

Germany, due to the policy of the West turned into an economic leading power in Eastern Europe. As we know, economics is the main foreign policy tool. Hitler knew that all too well and decided to take advantage of the achievements of his predecessors in this field. He embraced their fight against the Versailles type of regime and used it as a pretext for the realization of his objects explained in "Mein Kampf".

The Munich agreement acted as a turning point and marked the end of the Versailles status quo. Afterwards three main centres of power were formed in Europe. On the verge of a new war, they continued playing their double-faced and treacherous games, the purpose of latter was to draw more of the median and small countries in Central and Eastern Europe.

The military maps were laid on the table and on them the Balkans were an important military factor. The key location of Bulgaria in this region turned it into a needed strategic partner.

It is during this turbulent period that the Bulgarian diplomacy managed to gain exceptional success – a reversion of the largest populated area that had been lost due to the groundless Treaty of Neuilly-sur-Seine. The Bulgarian-German relations act as a key factor in this event.

Up until the failure of Mussolini in Greece, the Bulgarian statesman achieve success through their policy of neutrality. Due to the development of the affairs in Europe, The Third Reich needed Bulgaria not as a objective observer but as an ally. The policy of tsar Boris of maintaining neutrality failed despite all the pain taken. Bulgaria would have been given its territory back should it join the Tripartite Pact.

A denial would have meant a Wehrmacht army of 680 thousand passing the border and entering the country as an enemy. Bulgarian statesmen tried by all possible means to keep the country out of the conflict and to remain able to act freely until the moment they faced the muzzle of the Wehrmacht which basically excluded all possible alternatives.